

วรรณคดีในนาฏศิลป์ไทย: การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทปัจจุบัน

Literary Works in Thai Performing Arts: A Cultural–Artistic Interpretation in Contemporary Contexts

วันที่รับบทความ: 16 มีนาคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ: 16 เมษายน 2569

วันที่ตอบรับบทความ: 21 เมษายน 2569

ณัฐนันท์ ชุ่มสุวรรณ ¹

สุรียา อินทจันทร์ ^{2*}

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับนาฏศิลป์ไทยในฐานะกระบวนการทางศิลปวัฒนธรรมที่มีพลวัตและสามารถปรับเปลี่ยนตามบริบทของสังคมร่วมสมัย โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารและแนวคิดการดัดแปลงวรรณกรรมสู่ศิลปะการแสดงเป็นกรอบในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณคดีกับภาษาการแสดง ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีไทยเป็นรากฐานสำคัญของนาฏศิลป์ไทย ทั้งในด้านโครงเรื่อง ตัวละคร ภาษา บทพากย์ บทร้อง และระบบสัญลักษณ์ของลีลาท่าร่า ซึ่งถ่ายทอดคติความเชื่อ โลกทัศน์ และคุณค่าทางสังคมผ่านการแสดงในบริบทสังคมร่วมสมัย การนำวรรณคดีมาสร้างสรรค์นาฏศิลป์มิได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดเนื้อเรื่องตามต้นฉบับ หากเป็นกระบวนการตีความและสังเคราะห์แก่นความคิดและสัญลักษณ์ทางวรรณศิลป์เพื่อแปลงเป็นภาษาการเคลื่อนไหวและองค์ประกอบการแสดงที่สื่อสารกับผู้ชมยุคปัจจุบัน การศึกษานำเสนอการวิเคราะห์ใน 4 ประเด็น ได้แก่ การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์ การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัย นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยและการดัดแปลงวรรณคดี และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ การศึกษาและสังคมวัฒนธรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า วรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแหล่งเนื้อเรื่อง หากยังเป็นกรอบวัฒนธรรมที่ถูกนำมาปรับและสร้างความหมายใหม่ผ่านตัวบท ภาษาการแสดง ผู้ชมร่วมสมัย และบริบททางสังคมวัฒนธรรม กระบวนการดังกล่าวทำให้นาฏศิลป์ไทยสามารถเชื่อมโยงการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมกับการสร้างสรรค์ความหมายใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ตัดขาดจากจารีต และทำให้วรรณกรรมคลาสสิกดำรงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตในสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: วรรณคดีไทย นาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์ร่วมสมัย การดัดแปลงวรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรมไทย

¹ นักศึกษาปริญญาตรี สาขานาฏศิลป์ศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

e-mail: new280649@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

*ผู้ประสานงานหลัก e-mail: krusuriya666@gmail.com

Literary Works in Thai Performing Arts: A Cultural–Artistic Interpretation in Contemporary Contexts

Received: March 16, 2026

Revised: April 16, 2026

Accepted: April 21, 2026

Nattanan Chumsuwan ¹

Suriya Intajanta ^{2*}

Abstract

This article examined the dynamic relationship between Thai literature and classical dance, focusing on their adaptation as an artistic process within contemporary social contexts. The study employed documentary analysis and the concept of literary adaptation into performing arts as a framework to explain the relationship between literary texts and the language of performance. The findings revealed that Thai literature constitutes a fundamental foundation of Thai classical dance in terms of narrative structure, characters, language, narration, lyrics, and the symbolic system embedded in dance movements, which conveyed beliefs, worldviews, and social values through performance. In contemporary society, the adaptation of literature into dance did not merely aim to reproduce the original storyline; rather, it involved processes of interpretation and synthesis of thematic ideas and literary symbols, transforming them into movement vocabulary and performative elements that communicated effectively with modern audiences. The study presented analysis in four key aspects: the transformation of literature into the language of dance, cultural interpretation in contemporary contexts, contemporary Thai dance and literary adaptation, and the aesthetic, educational, and socio-cultural values of such practices. The findings indicated that literature in contemporary Thai performing arts functions not merely as a source of narrative material, but also as a cultural framework that was adapted and reconstituted through the text, the language of performance, contemporary audiences, and socio-cultural contexts. This process enabled Thai performing arts to continuously connect with the preservation of cultural heritage, with the creation of new meanings without severing

¹ Program in Thai Department of General Education, Angthong College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute
e-mail: new280649@gmail.com

² Asst. Prof., Thai Language Program, Department of General Education, Angthong College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute
Corresponding author, e-mail: krusuriya666@gmail.com

ties with tradition, while allowing classical literature to endure as a living cultural heritage in contemporary society.

Keywords: Thai Literature, Thai Classical Dance, Contemporary Thai Dance, Literary Adaptation, Thai Arts and Culture

บทนำ

นาฏศิลป์ไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และอัตลักษณ์ของชาติอย่างเด่นชัด การก่อกำเนิดและการพัฒนานาฏศิลป์ไทยมิได้เกิดขึ้นอย่างเอกเทศ หากแต่เป็นผลของกระบวนการสั่งสมและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับศาสตร์แขนงอื่นอย่างเป็นระบบ โดยมีวรรณคดีไทยเป็นรากฐานสำคัญในการหล่อหลอมทั้งเนื้อหาและโครงสร้างทางศิลปะ วรรณคดีไทยจึงมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบการแสดง ตัวละคร ภาษา บทพากย์ บทร้อง และลีลาท่ารำที่สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์อย่างเป็นระบบ ประการแรก วรรณคดีเป็นแหล่งกำเนิดโครงเรื่องและ ตัวละครของนาฏศิลป์ไทยประเภทการแสดงชั้นสูง เช่น โขน ละครใน และละครนอก วรรณคดีสำคัญ อาทิ รามเกียรติ์ อิเหนา และอุณรุท นำมาดัดแปลงเป็นบทการแสดง โดยคงโครงสร้างความขัดแย้ง คุณลักษณะตัวละคร และลำดับเหตุการณ์ตามต้นฉบับวรรณคดี การถ่ายทอดเรื่องราวผ่านนาฏศิลป์จึงช่วยสืบทอดวรรณคดีจากรูปแบบลายลักษณ์อักษรสู่การรับรู้เชิงสุนทรียภาพผ่านการแสดง (กรมศิลปากร, 2554, หน้า 45-48) ประการที่สอง วรรณคดีมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดลีลาท่ารำและภาษานาฏศิลป์ เนื่องจากเนื้อหาวรรณคดีไทยมักมีลักษณะพรรณนาอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครอย่างละเอียด ภาษาวรรณศิลป์ดังกล่าวถ่ายทอดเป็นท่ารำที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น ท่ารำของตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิง ซึ่งล้วนสะท้อนอุปนิสัยและฐานะของตัวละครตามวรรณคดีต้นเรื่อง (อุดม นาคสกุล, 2552, หน้า 72-80) ประการที่สาม วรรณคดีเป็นแหล่งกำเนิด ภาษาและบทพากย์ บทร้อง ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะการใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนบทละคร กาพย์ และฉันท์ ซึ่งมีจังหวะและทำนองสอดคล้องกับดนตรีไทย บทพากย์และบทร้องจากวรรณคดี ไม่เพียงทำหน้าที่เล่าเรื่อง หากยังเสริมสร้างอารมณ์และบรรยากาศของการแสดง ทำให้นาฏศิลป์ไทยมีเอกลักษณ์ด้านความประณีตทางภาษาและศิลปะการสื่อสาร (เสรี หวังในธรรม, 2548, หน้า 101-110) ประการที่สี่ วรรณคดีสะท้อนคติความเชื่อและคุณค่าทางสังคม ซึ่งนาฏศิลป์ไทยนำมาถ่ายทอดและต่อยอด เช่น แนวคิดเรื่องความกตัญญู ความจงรักภักดี ความกล้าหาญ และคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนา การแสดงนาฏศิลป์ที่มีรากฐานจากวรรณคดีจึงทำหน้าที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมค่านิยมของสังคมไทย และสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นไทยอย่างลึกซึ้ง (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553, หน้า 25-33) ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับความสำคัญของวรรณคดีในฐานะรากฐานของนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะในฐานะแหล่งกำเนิดของโครงเรื่องและตัวละคร ซึ่งเป็นแกนหลักของการแสดงนาฏศิลป์ชั้นสูง เช่น โขน ละครใน และละครนอก การนำวรรณคดีสำคัญมาดัดแปลงเป็นบทการแสดงสะท้อนให้เห็นว่านาฏศิลป์ไทยมิได้เป็นเพียงศิลปะการเคลื่อนไหว หากแต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดวรรณคดีจากรูปแบบลายลักษณ์อักษรไปสู่การรับรู้เชิงสุนทรียภาพผ่านการแสดงอย่างเป็นรูปธรรม

นาฏศิลป์ไทยมิได้ดำรงอยู่ในสภาพคงที่ หากแต่มีลักษณะเป็นศิลปะการแสดงที่มีพลวัตและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่านาฏศิลป์ไทยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสภาพสังคม และทำหน้าที่ทั้งในการธำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมควบคู่กับการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย (กรมศิลปากร, 2554, หน้า 9-12) ในเชิงประวัติศาสตร์ บริบททางการเมืองและโครงสร้าง

อำนาจของรัฐมีอิทธิพลอย่างเด่นชัดต่อรูปแบบและบทบาทของนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะนาฏศิลป์ในราชสำนักซึ่งกำหนดแบบแผน ท่ารำ และพิธีการไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อสะท้อนอุดมคติและค่านิยมของชนชั้นปกครอง อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ บทบาทของนาฏศิลป์ได้ขยายจากพื้นที่ราชสำนักสู่พื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเกิดการปรับรูปแบบการแสดงให้สามารถเข้าถึงประชาชนในวงกว้าง อันสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของนาฏศิลป์ตามโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนไป (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553, หน้า 84–92) นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมร่วมสมัยยังส่งผลให้นาฏศิลป์ไทยต้องเผชิญกับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างชาติ ทั้งในด้านรูปแบบการแสดง แนวคิดการสร้างสรรค และการใช้สื่อเทคโนโลยีร่วมสมัย การผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ไทยกับศิลปะการแสดงสากลจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดนาฏศิลป์ร่วมสมัยที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ไทยไว้ ขณะเดียวกันก็เปิดรับรูปแบบการนำเสนอใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับรสนิยมและบริบทของสังคมปัจจุบัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557, หน้า 61–70) ในมิติของสังคมร่วมสมัย บทบาทของนาฏศิลป์ไทยได้ขยายจากการเป็นศิลปะเพื่อพิธีกรรมและความบันเทิง ไปสู่การเป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่สะท้อนประเด็นทางสังคม เช่น ความเปลี่ยนแปลงของค่านิยม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการแสวงหาอัตลักษณ์ของคนรุ่นใหม่ นาฏศิลป์ไทยจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดการตีความและการสื่อสารความหมายใหม่ ๆ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560, หน้า 112–120)

ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย การนำวรรณคดีมาใช้เป็นฐานในการสร้างสรรคนาฏศิลป์มิได้มุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อเรื่องตามต้นฉบับอย่างเคร่งครัดเช่นในอดีต หากแต่มีแนวโน้มไปสู่การตีความใหม่เชิงศิลปวัฒนธรรม (reinterpretation) โดยคำนึงถึงบริบททางสังคม ความคิด และประสบการณ์ของผู้ชมในยุคปัจจุบันเป็นสำคัญ วรรณคดีจึงทำหน้าที่เป็น “กรอบแนวคิด” หรือ “ทุนทางวัฒนธรรม” มากกว่าการเป็นต้นแบบเชิงรูปแบบเพียงอย่างเดียว ประการแรก ทิศทางการตีความวรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยมุ่งเน้นการเลือกสรรและขยายประเด็นสาระ ที่สอดคล้องกับปัญหาและความสนใจของสังคมปัจจุบัน เช่น ประเด็นอำนาจ เพศสภาพ ความเหลื่อมล้ำ หรืออัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล ตัวละครในวรรณคดีซึ่งแต่เดิมผู้คนมักมองผ่านกรอบคุณธรรมแบบดั้งเดิม จึงมีการตีความใหม่ในมิติที่ซับซ้อนและมีมนุษยภาพมากขึ้น ประการที่สอง การตีความวรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยมีแนวโน้มไปสู่การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของต้นฉบับ และเปิดพื้นที่ให้กับการสร้างสรรคเชิงทดลอง ทั้งในด้านโครงเรื่อง ลำดับเหตุการณ์ และมุมมองของตัวละคร ส่งผลให้นาฏศิลป์ร่วมสมัยสามารถสื่อสารกับผู้ชมยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็ยังคงอ้างอิงรากฐานทางวัฒนธรรมจากวรรณคดีไทยอย่างชัดเจน ประการที่สาม ในเชิงรูปแบบการตีความวรรณคดีในนาฏศิลป์ร่วมสมัยมักผสมผสาน ภาษานาฏศิลป์ดั้งเดิมกับสื่อและเทคนิคการแสดงสมัยใหม่ เช่น การใช้แสง สี เสียง เทคโนโลยีดิจิทัล หรือแนวคิดการแสดงแบบสากล วรรณคดีจึงสื่อสารไม่เพียงผ่านท่ารำและบทพากย์ หากแต่ผ่านสัญลักษณ์ทางภาพและการเคลื่อนไหวที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมตีความได้หลากหลาย

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาวรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยในฐานะกระบวนการตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ดำเนินอยู่ภายใต้เงื่อนไขของสังคมร่วมสมัย โดยวิเคราะห์บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับ

นาฏศิลป์ไทยอย่างเป็นระบบผ่านกรอบการอธิบาย 4 มิติ ได้แก่ การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์ การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัย นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยกับการดัดแปลงวรรณคดี และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ การศึกษา และสังคมวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามมิได้อยู่ที่การจำแนกประเด็นทั้ง 4 มิติในเชิงหมวดหมู่เท่านั้น หากแต่อยู่ที่ประเด็นสำคัญที่ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยมิใช่กระบวนการถ่ายทอดเนื้อหาจากต้นฉบับสู่การแสดงโดยตรง หากเป็นกระบวนการคัดเลือก ตีความ และสร้างสรรค์ความหมายใหม่อย่างเป็นลำดับขั้น ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบท ภาษาการแสดง ผู้ชมร่วมสมัย และบริบททางสังคมวัฒนธรรม ในที่นี้ กรอบ 4 มิติจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบการอธิบาย ขณะที่แกนวิเคราะห์เชิงลึกของบทความอยู่ที่กระบวนการแปลความจากวรรณคดีสู่นาฏศิลป์ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การคัดเลือกสาระและแก่นความคิดจากตัวบท การแปลงสารดังกล่าวให้เป็นองค์ประกอบของการแสดง และการจัดวางความหมายใหม่ให้สัมพันธ์กับเงื่อนไขการรับรู้ของผู้ชมร่วมสมัย กระบวนการดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยมิได้ดำรงจารีตด้วยการคงรูปแบบเดิมอย่างหยุดนิ่ง หากดำรงจารีตผ่านการปรับความหมายและการสร้างความชอบธรรมใหม่ทางวัฒนธรรมในแต่ละบริบทของการแสดง

เนื้อเรื่อง

1. การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์

วรรณคดีและนาฏศิลป์เป็นศาสตร์ทางศิลปวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น วรรณคดีทำหน้าที่เป็นรากฐานของเนื้อหา ความคิด และคุณค่าทางสังคม ขณะที่นาฏศิลป์เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสารดังกล่าวสู่ผู้รับสารผ่านการแสดง วรรณคดีหมายถึงงานเขียนที่ยอมรับกันว่ามีคุณค่าเชิงศิลปะ ภาษา และวัฒนธรรม สามารถสะท้อนโลกทัศน์ วิถีชีวิต และอุดมคติของสังคมในแต่ละยุคสมัยได้อย่างลุ่มลึก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1–3) ในด้านนาฏศิลป์ กรมศิลปากรอธิบายว่า นาฏศิลป์เป็นศิลปะการแสดงที่ใช้การเคลื่อนไหวของร่างกาย ดนตรี จังหวะ และลีลาท่าทางเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายและอารมณ์ โดยมีรากฐานจากความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมของสังคมไทย (กรมศิลปากร, 2560, หน้า 7–12) ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับนาฏศิลป์จึงปรากฏชัดในฐานะ “สาร” และ “สื่อ” ที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์ หมายถึง กระบวนการถ่ายโอนเนื้อหาและความหมายจากสื่อภาษาเขียนไปสู่สื่อการแสดง ซึ่งในเชิงทฤษฎีเรียกว่า adaptation หรือ transformation กระบวนการนี้มีใช้การถอดความตามต้นฉบับโดยตรง หากแต่เป็นการตีความและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับธรรมชาติของสื่อใหม่ โดยยังคงรักษาแก่นเรื่อง อัตลักษณ์ และสาระสำคัญของวรรณคดีต้นทางไว้ (Hutcheon, 2013, pp. 7–10) Hutcheon อธิบายว่า การดัดแปลงวรรณกรรมไปสู่สื่ออื่นจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของระบบการรับรู้ เนื่องจากการแสดงอาศัยการมองเห็น การได้ยิน และการรับรู้อารมณ์ร่วมของผู้ชมมากกว่าการอ่าน (Hutcheon, 2013, pp. 22–25) สอดคล้องกับแนวคิดของ Pavis ที่ชี้ว่า การแปลงวรรณกรรมเป็นการแสดงต้องพิจารณาโครงสร้างการเล่าเรื่อง (narrative structure) ของต้นฉบับ ควบคู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ชมในช่วงเวลานำเสนอ (Pavis, 1998, pp. 86–90)

เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์สามารถวิเคราะห์ได้อย่างน้อย 2 ระดับที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ ระดับการคัดเลือกแก่นความคิดจากตัวบท และระดับการแปลงแก่นความคิดนั้นให้เป็นองค์ประกอบของการแสดง เช่น ท่วงท่า การเคลื่อนไหว จังหวะดนตรีเสียง และสัญลักษณ์บนเวที กรอบพิจารณานี้ทำให้เห็นว่า การดัดแปลงวรรณคดีมิใช่เพียงการย่อ ขยาย หรือเรียบเรียงเนื้อหาใหม่ หากเป็นการเปลี่ยนระบบการสื่อความหมายจากภาษาเขียนไปสู่ประสบการณ์เชิงสุนทรียะที่ผู้ชมสามารถมองเห็น ได้ยิน และรับรู้ผ่านเรือนร่างและบรรยากาศของการแสดง กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งที่ปรากฏในตัวบทในฐานะข้อความพรรณนา เช่น ความโศก ความลึกลับ หรือความขัดแย้งภายในของตัวละคร ไม่อาจถ่ายทอดบนเวทีด้วยคำบรรยายโดยตรง หากต้องผ่านกระบวนการแปลความให้กลายเป็นคุณภาพของการเคลื่อนไหว การเว้นจังหวะดนตรี การจัดระยะสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ตลอดจนการใช้สัญลักษณ์ทางภาพเพื่อสื่อภาวะทางอารมณ์และนัยความหมายภายใน กลไกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การแปลงวรรณคดีสู่นาฏศิลป์เป็นกระบวนการสร้างความหมายใหม่ที่ทำให้สิ่งที่เคย “อ่านได้” ในตัวบท แปรเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ “มองเห็นและรับรู้ได้” ในพื้นที่การแสดง

อาจกล่าวได้ว่า งานศึกษาของ Charassri (2007, pp. 146) วางรากฐานเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติอย่างเป็นระบบต่อการแปลงมรดกวรรณกรรมไทยเรื่อง ลิลิตพระลอ สู่รูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยใช้ให้เห็นว่ากระบวนการตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงกลไกของการถ่ายทอดเนื้อหา หากเป็นกระบวนการรื้อสร้างความหมายเพื่อฟื้นฟูพลังของวรรณคดีให้ดำรงอยู่ในบริบทสังคมปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ งานวิจัยดังกล่าวเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงวรรณศิลป์ อารมณ์ สัญลักษณ์ และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของตัวบท ก่อนสังเคราะห์เป็นภาษาการเคลื่อนไหว ท่วงท่า จังหวะ และองค์ประกอบการแสดงที่สอดคล้องกับสำนึกของผู้ชมร่วมสมัย ทั้งยังสะท้อนความบูรณาการระหว่างทฤษฎีว่าด้วยการตีความกับกระบวนการสร้างสรรค์เชิงปฏิบัติอย่างมีเหตุผลและเป้าหมายทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน

ในเชิงวิเคราะห์ งานศึกษาดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจวรรณคดีในนาฏศิลป์ไทย เนื่องจากชี้ให้เห็นว่า “การฟื้นฟูมรดกวรรณกรรม” มิได้หมายถึงการจำลองรูปแบบเดิม หากเป็นการตีความใหม่ที่รักษาแก่นสารทางคุณค่า ขณะเดียวกันก็ปรับปรุงรูปแบบการสื่อสารให้สัมพันธ์กับบริบทศตวรรษที่ 21 ดังนั้น การแปลงวรรณคดีสู่ภาษานาฏศิลป์จึงควรมองในฐานะกระบวนการสร้างความหมายเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งทำให้ตัวบทคลาสสิกสามารถดำรงอยู่และมีบทบาทในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีพลังและมีความหมายทางวิชาการ ดังนั้น การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์จึงเป็นกระบวนการเชิงวิชาการและเชิงสร้างสรรค์ที่ต้องอาศัยความรู้ทั้งด้านวรรณคดี ทฤษฎีการสื่อสาร และศิลปะการแสดงอย่างรอบด้าน เพื่อให้การถ่ายทอดจาก “ภาษาเขียน” สู่ “ภาษาการแสดง” สามารถสื่อสารความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและทรงคุณค่าในเชิงศิลปวัฒนธรรม

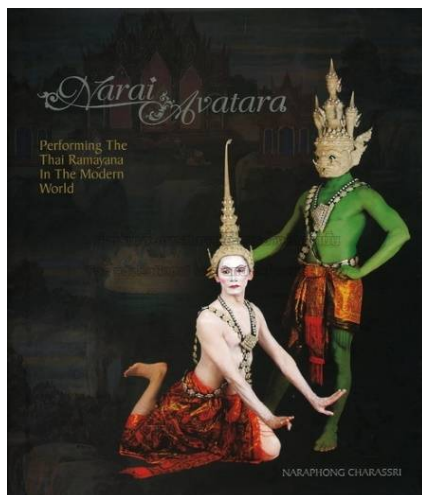
2. การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัย

การตีความนาฏศิลป์ดั้งเดิมในบริบทร่วมสมัย มิได้เป็นเพียงการนำรูปแบบการแสดงโบราณกลับมานำเสนอซ้ำ หากแต่เป็นกระบวนการทางปัญญาและการสร้างสรรค์ที่มุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากต้นฉบับทางวัฒนธรรมเข้ากับเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และสุนทรียภาพของชีวิตเมืองในศตวรรษที่ 21 อย่างมีวิจารณญาณ การดำเนินการดังกล่าวอาศัยการศึกษาหลักฐานดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นบทวรรณกรรม

จารีตท่ารำ คติความเชื่อ หรือศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการประยุกต์เทคนิคการแสดงและภาษาทางศิลปะจากบริบทวัฒนธรรมอื่น เพื่อเปิดพื้นที่ความหมายใหม่ให้การแสดง กระบวนการตีความในลักษณะนี้ก่อให้เกิดพลวัตระหว่าง “ความเป็นดั้งเดิม” กับ “ความเป็นร่วมสมัย” กล่าวคือ ขณะหนึ่งยังคงดำรงโครงสร้างสัญลักษณ์และสุนทรียภาพที่สะท้อนอัตลักษณ์ไทย แต่อีกขณะหนึ่งก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีนำเสนอ และกลวิธีการสื่อสารให้สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ชมยุคปัจจุบัน อันส่งผลให้นาฏศิลป์มิได้ดำรงอยู่ในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง หากเป็นกระบวนการสืบทอดที่มีชีวิต และสามารถสนทนากับบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีความหมาย ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การตีความเชิงสร้างสรรค์เพื่อปรับบริบทนาฏศิลป์ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย เป็นกลไกสำคัญในการรักษาและต่อยอดศิลปวัฒนธรรมไทย โดยทำให้มรดกทางการแสดงคงคุณค่าเชิงอัตลักษณ์ พร้อมทั้งเปิดรับความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่อย่างสมดุลและมีวิสัยทัศน์ทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาของ จุลชาติ อรรถนาค และนราพงษ์ จรัสศรี (2557) เรื่อง เอกลักษณ์ไทยในงานนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย “นารายณ์อวตาร” พ.ศ. 2546 ของนราพงษ์ จรัสศรี พบว่า กระบวนการสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานนาฏศิลป์ร่วมสมัยมิได้จำกัดอยู่เพียงการคงรูปแบบดั้งเดิม หากประกอบด้วยการประกอบเชิงโครงสร้างและเชิงความหมายหลายประการ ได้แก่ การสะท้อนอัตลักษณ์ไทยผ่านรูปแบบการแสดง การใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม การประยุกต์ทฤษฎีศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนแนวคิดสร้างสรรค์ การถ่ายทอดภาพชีวิตและบริบทสังคมไทย ตลอดจนการสร้างสุนทรียภาพที่สอดคล้องกับประสบการณ์ร่วมสมัย ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า เอกลักษณ์ไทยในงานนาฏศิลป์ร่วมสมัยเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นพลวัต กล่าวคือ เป็นการผสมผสานรากฐานทางจารีตเข้ากับกระบวนการตีความสมัยใหม่อย่างมีระบบ อันนำไปสู่การผลิตความหมายใหม่ที่ยังคงยืนอยู่บนฐานของความเป็นไทย ขณะเดียวกันก็สามารถสื่อสารกับบริบทสังคมปัจจุบันได้อย่างมีนัยสำคัญทางวัฒนธรรม

หากอ่านกรณี “นารายณ์อวตาร” ผ่านกรอบ 4 ระดับ จะเห็นชัดว่า จุดเด่นของงานมิได้อยู่ที่การอ้างอิงรามเกียรติ์เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การคัดเลือกสัญลักษณ์ความเป็นไทยมาจัดวางใหม่ในภาษาการแสดงร่วมสมัย ทำให้ตัวบทเดิมถูกแปลงเป็นประสบการณ์การรับรู้ของผู้ชมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ กรณีศึกษานี้จึงเป็นตัวอย่างรูปธรรมของการที่นาฏศิลป์ร่วมสมัยสร้างความหมายใหม่โดยอาศัยจารีตเป็นฐาน ไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องประดับเชิงวัฒนธรรม

ภาพที่ 1 นักแสดงในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย Narai Avatara ซึ่งแสดงการคัดเลือกสัญลักษณ์และลีลาท่ารำไทยดั้งเดิมมาจัดวางใหม่ในภาษาการแสดงร่วมสมัย อันสะท้อนกระบวนการสร้างความหมายใหม่บนฐานของคตินามเกียรติ์
ที่มา: Charassri (2007)

จากการศึกษาของ Boongam (2025) พบว่า กระบวนการแปลงเรื่องเล่าเชิงวรรณกรรมสู่รูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัยมิใช่เพียงการดัดแปลงเนื้อหา หากเป็นกระบวนการตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีโครงสร้างและขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการแปลความจาก “ตัวบท” สู่ “เรื่อนร่าง” ซึ่งทำให้ความหมายเชิงนามธรรมของเรื่องเล่าถ่ายทอดผ่านภาษาการเคลื่อนไหว ท่วงท่า และจังหวะดนตรี อันก่อให้เกิดการรับรู้เชิงสุนทรียะในระดับประสบการณ์ตรงของผู้ชม ขณะเดียวกัน มิติทางเสียงและอารมณ์มีบทบาทเป็นองค์ประกอบเชิงความหมาย มิใช่เพียงส่วนประกอบทางเทคนิค หากเป็นกลไกสำคัญในการกำกับบรรยากาศและกำหนดทิศทางการตีความ ส่งผลให้การสื่อสารทางวรรณศิลป์ดำเนินไปอย่างบูรณาการผ่านการประสานของประสาทสัมผัสหลายมิติ นอกจากนี้ การตีความใหม่ในบริบทสมัยใหม่ยังสะท้อนศักยภาพของนาฏศิลป์ไทยในการปรับโครงสร้างความหมายของเรื่องเล่าให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยยังคงยึดโยงกับรากฐานทางคติความเชื่อและอัตลักษณ์ดั้งเดิมอย่างมั่นคง

ในเชิงกรณีศึกษา งานของ Boongam (2025) ยืนยันว่า การตีความวรรณคดีในนาฏศิลป์ร่วมสมัยมิได้ขึ้นอยู่กับความคงรายละเอียดของเรื่องเล่าเดิมทุกประการ หากขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สร้างสรรค์ในการแปลงแก่นอารมณ์และบรรยากาศของตัวบทให้กลายเป็นการรับรู้ทางร่างกายของผู้ชม เมื่อเทียบกับกรณี “นารายณ์อวตาร” จะเห็นว่าแม้งานทั้งสองใช้วิธีต่างกัน แต่ต่างก็ทำงานบนหลักเดียวกัน คือ การรักษาแก่นความหมายไว้พร้อมกับปรับรูปแบบการสื่อสารให้ร่วมสมัย

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัยของนาฏศิลป์ไทยมิได้จำกัดอยู่เพียงการธำรงรักษารูปแบบจารีต หากแต่เป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่บูรณาการรากฐานทาง

วัฒนธรรมดั้งเดิมเข้ากับกระบวนทัศน์ทางศิลปะสมัยใหม่อย่างมีระบบ กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง การสร้างเอกลักษณ์ไทยปรากฏผ่านการออกแบบโครงสร้างการแสดง การใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการประยุกต์กรอบแนวคิดทางศิลปะเพื่อผลิตความหมายใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน อีกด้านหนึ่ง กระบวนการแปลความจากตัวบทวรรณกรรมสู่เรือนร่าง ตลอดจนการประสานเสียง ดนตรี และอารมณ์ ได้ทำให้ความหมายเชิงนามธรรมแปรสภาพเป็นประสบการณ์สุนทรีย์ที่ผู้ชมสามารถรับรู้และตีความได้โดยตรง อันสะท้อนศักยภาพของนาฏศิลป์ไทยในการปรับโครงสร้างความหมายของเรื่องเล่าโดยมิได้ละทิ้งรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังนั้น “วรรณคดีในนาฏศิลป์ไทย” จึงควรทำความเข้าใจในฐานะกระบวนการตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ทำให้ตัวบท วัฒนธรรม และการแสดงหลอมรวมกันอย่างมีชีวิต สามารถสร้างความหมายใหม่

3. นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยและการดัดแปลงวรรณคดี

ในบริบทการศึกษาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย การทำความเข้าใจ “นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย” และ “การดัดแปลงวรรณคดี” จำเป็นต้องพิจารณาทั้งในมิติของนิยามเชิงทฤษฎีและกระบวนการสร้างสรรค์เชิงปฏิบัติอย่างบูรณาการ กล่าวคือ นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยมิได้เป็นเพียงการประยุกต์รูปแบบดั้งเดิม หากเป็นพื้นที่แห่งการรื้อสร้างความหมายบนฐานจารีต ขณะที่การดัดแปลงวรรณคดีมิใช่การถ่ายทอดเนื้อเรื่องจากภาษาเขียนสู่เวทีโดยตรง หากเป็นกระบวนการตีความ วิเคราะห์ และสังเคราะห์แก่นความคิด โครงสร้างวรรณศิลป์ อารมณ์ และสัญลักษณ์ของตัวบท เพื่อแปรเปลี่ยนเป็นภาษาการแสดงที่มีพลวัตและสามารถสื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบนิยามดังกล่าว งานวิจัยของ วีรินทร์ภัทร์ บุรณะสระกะวี (2568) ที่ศึกษาการดัดแปลงโคลงนิราศหริภุญชัยสู่ละครนาฏกรรมล้านนาร่วมสมัย ได้สะท้อนความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างวรรณคดีกับนาฏศิลป์อย่างชัดเจน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์โครงเรื่อง ตัวละคร และสัญลักษณ์เชิงวรรณกรรม ก่อนสังเคราะห์เป็นบทละครและรูปแบบการรำที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงทำให้วรรณคดีคลาสสิกกลับมามีความหมายอีกครั้ง หากยังแสดงศักยภาพของนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยในการแปลง “ภาษาแห่งตัวบท” ให้กลายเป็น “ภาษาแห่งเรือนร่างและการแสดง” อันก่อให้เกิดประสบการณ์สุนทรีย์ใหม่ที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันอย่างมีพลังทางศิลปวัฒนธรรม

ในเชิงทฤษฎี “นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย” อาจทำความเข้าใจได้ว่าเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานจารีตทางนาฏศิลป์ไทย แต่เปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความ ปรับประยุกต์ และรื้อสร้างรูปแบบการเคลื่อนไหว โครงสร้างการแสดง และระบบสัญลักษณ์ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและสุนทรีย์ภาพของยุคสมัย ขณะเดียวกัน “การดัดแปลงวรรณคดี” มิใช่เพียงการถ่ายทอดเนื้อเรื่องจากตัวบทสู่เวที หากเป็นกระบวนการวิเคราะห์แก่นความคิด อารมณ์ ตัวละคร และสัญลักษณ์เชิงวรรณศิลป์ แล้วสังเคราะห์ให้กลายเป็นภาษาการแสดงที่สามารถสื่อสารความหมายได้อย่างมีพลวัตในบริบทใหม่

ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว งานวิจัยของ ณฤภัค อาชวนนท์ (2565) เรื่อง เสี้ยวสามนักศึกษา: การสร้างนาฏกรรมสมัยจากวรรณคดีไทย ที่ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์นาฏกรรมสมัยโดยนำตัวละครสามนักศึกษา จากวรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์ มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบการแสดง ได้สะท้อนกระบวนการดัดแปลงวรรณคดีสู่ภาษานาฏศิลป์อย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้การออกแบบท่วงท่าการ

เคลื่อนไหวร่วมสมัยผสานองค์ประกอบศิลปะไทย เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความซับซ้อนของตัวละคร และ
นัยเชิงสัญลักษณ์ของเรื่องราวดั้งเดิม กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยได้จำกัด
อยู่เพียงการรักษารูปแบบเดิม หากเป็นพื้นที่แห่งการรื้อสร้างความหมายใหม่ที่ยังคงยึดโยงกับราก
วัฒนธรรม อันทำให้วรรณกรรมคลาสสิกสามารถดำรงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตและพร้อม
สื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัยอย่างคล่องตัว

หากพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบ จะเห็นได้ว่ากรณี นิราศหริภุญชัย และเสี้ยวสำนักข
สะท้อนกลไกการแปลความจากวรรณคดีสู่นาฏศิลป์ในคนละระดับอย่างชัดเจน กรณี นิราศหริภุญชัย
แสดงให้เห็นการแปลงความหมายในระดับโครงสร้างเรื่องเล่า โดยตัวบทที่ว่าด้วยการเดินทาง ความทรงจำ
และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมถูกสังเคราะห์ใหม่เป็นจังหวะการเคลื่อนที่ บรรยากาศ และองค์ประกอบของ
การแสดงที่ถ่ายทอดประสบการณ์เชิงพื้นที่และอารมณ์ของเรื่องเดิม ส่วนกรณี เสี้ยวสำนักข
การแปลความในระดับการรื้ออ่านตัวละคร กล่าวคือ มิได้นำเรื่อง รามเกียรติ์ มาถ่ายทอดทั้งระบบ หาก
เลือกพิจารณาตัวละครสำนักขใหม่ แล้วแปลงภาพจำของ “ตัวร้าย” ให้กลายเป็นมิติทางอารมณ์ ความ
ปรารถนา ความเปราะบาง และอัตลักษณ์ของปัจเจก การเปรียบเทียบทั้งสองกรณีจึงชี้ให้เห็นว่า การ
ดัดแปลงวรรณคดีสู่นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยไม่ได้ดำเนินไปตามแบบแผนเดียว หากขึ้นอยู่กับจุดเน้นของการ
ตีความว่ามุ่งแปลง “โครงสร้างความหมายของเรื่อง” หรือ “มุมมองต่อบุคคลในเรื่อง” เป็นสำคัญ
ประเด็นนี้สนับสนุนข้อถกเถียงหลักของบทความว่า นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยอ้างความสัมพันธ์กับวรรณคดี
ผ่านกระบวนการคัดเลือกและรื้อสร้างความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับคำถามทางศิลปวัฒนธรรมของแต่
ละบริบท มากกว่าการคงสาระของต้นฉบับไว้ในลักษณะตายตัว

โดยสรุป นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยและการดัดแปลงวรรณคดีควรทำความเข้าใจในฐานะ
กระบวนการตีความและรื้อสร้างความหมายบนฐานจารีต มิใช่เพียงการประยุกต์รูปแบบเดิมหรือการ
ถ่ายทอดเนื้อเรื่องจากตัวบทสู่เวที หากเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์แก่นความคิด อารมณ์ และ
สัญลักษณ์เชิงวรรณศิลป์ให้กลายเป็นภาษาการแสดงที่สื่อสารกับบริบทร่วมสมัยได้อย่างมีพลวัต
งานศึกษาการดัดแปลง นิราศหริภุญชัย และเสี้ยวสำนักข ได้สะท้อนศักยภาพของนาฏศิลป์ไทย
ร่วมสมัยในการแปลงภาษาเขียนสู่ภาษาแห่งเรือนร่างและสุนทรียะ อันทำให้วรรณกรรมคลาสสิกดำรงอยู่
ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตและมีนัยสำคัญทางวิชาการในสังคมปัจจุบัน

4. คุณค่าทางสุนทรีศาสตร์ การศึกษา และสังคมวัฒนธรรม

การศึกษาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย “คุณค่าทางสุนทรีศาสตร์” มิได้จำกัดอยู่เพียงความงาม
เชิงรูปแบบ หากหมายรวมถึงประสบการณ์ทางอารมณ์ ความรู้สึก และการรับรู้เชิงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจาก
การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างสรรค์กับผู้ชม ขณะเดียวกัน “คุณค่าทางการศึกษา” สะท้อนบทบาทของ
ศิลปะในฐานะกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านความคิดเชิงวิพากษ์ จินตนาการ และ
ความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรม ส่วน “คุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม” ชี้ให้เห็นศักยภาพของศิลปะในการ
ธำรงอัตลักษณ์ สร้างความหมายร่วมและหล่อหลอมความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม เมื่อเชื่อมโยงทั้ง
สามมิติ จะเห็นได้ว่าศิลปะการแสดงมิได้ดำรงอยู่เพียงเพื่อความงาม หากเป็นพื้นที่บูรณาการที่ทำให้
ประสบการณ์สุนทรียะกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันก็เป็นกลไกสำคัญในการสืบสาน

ต่อรอง และสร้างความหมายทางวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ก่อให้เกิดความประทับใจและการเข้าถึงทางอารมณ์ คุณค่าทางการศึกษาทำให้เกิดความเข้าใจและการตระหนักรู้ ส่วนคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมทำให้ศิลปะมีบทบาทในฐานะพลังทางสังคมที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันอย่างมีชีวิตและยั่งยืน

ในการศึกษาศิลปะวัฒนธรรมร่วมสมัย การพิจารณาคุณค่าของศิลปะจำเป็นต้องก้าวพ้นการมองเพียงความงามเชิงรูปแบบ และให้ความสำคัญต่อมิติความหมาย กระบวนการรับรู้ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่กำกับการสร้างสรรค์และการตีความอย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบดังกล่าว จึงวิเคราะห์ศิลปะในฐานะพื้นที่แห่งความหมาย มิใช่เพียงวัตถุแห่งความงามเท่านั้น ปาลพล รอดลอยทุกข์ (2565) อธิบายว่าสุนทรียศาสตร์มิได้จำกัดอยู่เพียงการพิจารณาความงามเชิงรูปแบบ หากเป็นกรอบแนวคิดเชิงปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการรับรู้ การตีความ และประสบการณ์ทางศิลปะในมิติวัฒนธรรมอย่างลุ่มลึก แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางปัญญาที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจโครงสร้างความหมายของศิลปะและบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่หล่อหลอมงานสร้างสรรค์นั้น ๆ อันสะท้อนว่าการศึกษาศิลปะจำเป็นต้องบูรณาการมิติด้านการรับรู้ ความรู้สึก และการตีความควบคู่กันอย่างเป็นระบบ

ในการพัฒนาการศึกษาร่วมสมัย แนวคิดด้านสุนทรียศาสตร์เป็นที่ยอมรับเพิ่มมากขึ้นในฐานะองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการยกระดับคุณภาพของกระบวนการเรียนรู้อย่างลุ่มลึกและรอบด้าน มิได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงเนื้อหา หากมุ่งพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทั้งในมิติทางปัญญา อารมณ์ และความสามารถในการสร้างความหมายอย่างบูรณาการ ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว Ulvik (2020, pp. 1-8) เสนอว่าการบูรณาการมิติสุนทรียะเข้าสู่กระบวนการจัดการศึกษา มิได้มีบทบาทเพียงในการส่งเสริมความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์และการตีความงานศิลปะเท่านั้น หากยังมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในมิติการคิดเชิงวิพากษ์ การไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง และการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่าคุณค่าทางการศึกษาของศิลปะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาทางปัญญา ตลอดจนการยกระดับคุณภาพของกระบวนการรับรู้และการสร้างความหมายในบริบทการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม

ในการศึกษาสังคมวัฒนธรรม มิได้พิจารณาศิลปะในฐานะวัตถุแห่งความงามเพียงลำพัง หากเป็นผลผลิตทางสังคมที่สะท้อนโครงสร้างความคิด ค่านิยม และพลวัตทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ก่อกำเนิดและสืบทอดงานสร้างสรรค์นั้น การทำความเข้าใจศิลปะจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ควบคู่ทั้งมิติทางสุนทรียศาสตร์และมิติทางสังคมวัฒนธรรมอย่างบูรณาการ ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว Zhang (2024, pp. 932-935) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมและคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ในงานศิลปะหลากหลายประเภท โดยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดกรอบการรับรู้และการประเมินคุณค่าทางสุนทรียะของผลงานศิลป์ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่า “ความงาม” มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับบริบทและพลวัตของสังคมที่งานศิลปะนั้นถือกำเนิดและผ่านการตีความ ข้อค้นพบนี้สนับสนุนมุมมองที่ว่าศิลปะในฐานะปรากฏการณ์ทางสุนทรียะและวัฒนธรรมไม่อาจแยกออกจากโครงสร้างทางสังคมและความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์

หากแต่เป็นพื้นที่ซึ่งคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมหลอมรวมกันอย่างลึกซึ้ง อันมีผลต่อทั้งกระบวนการสร้างสรรค์และการรับรู้ความหมายของผู้ชมในบริบทสังคมร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ การศึกษา และสังคมวัฒนธรรมของวรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยมิได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากกัน หากเกิดขึ้นพร้อมกันภายในกระบวนการแปลงวรรณคดีสู่การแสดง กล่าวคือ ในมิติทางสุนทรียศาสตร์ การแปลความจากตัวบทสู่ท่วงท่า จังหวะ ดนตรี และสัญลักษณ์บนเวที ทำให้เนื้อหาวรรณคดีกลายเป็นประสบการณ์ที่ผู้ชมรับรู้ได้ผ่านอารมณ์และการตีความโดยตรง ในมิติทางการศึกษา การแสดงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ผู้ชมเข้าถึงแก่นความคิด ตัวละคร และบริบททางวัฒนธรรมของวรรณคดีได้ลึกกว่าการรับรู้ในระดับเรื่องย่อหรือเนื้อหาเดิม ขณะที่ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม นาฏศิลป์เปิดพื้นที่ให้มรดกวรรณคดีถูกตีความใหม่ให้สัมพันธ์กับประเด็นร่วมสมัย เช่น อัตลักษณ์ เพศสภาพ อำนาจ และความทรงจำทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ คุณค่าของวรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยจึงมิได้อยู่ที่การคงรักษาดั้งเดิมในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือหยุดนิ่ง หากอยู่ที่ความสามารถในการทำให้ตัวบทเดิมยังคงมีชีวิตผ่านการสร้างความหมายใหม่ที่สื่อสารกับผู้ชมและสังคมในแต่ละยุคสมัยได้อย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

บทความวิชาการเรื่อง วรรณคดีในนาฏศิลป์ไทย: การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทปัจจุบัน มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับนาฏศิลป์ไทยในฐานะกระบวนการทางศิลปวัฒนธรรมที่มีลักษณะพลวัตและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมร่วมสมัย การศึกษาภายใต้กรอบการวิเคราะห์ 4 ประเด็น ได้แก่ การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์ การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัย นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยและการดัดแปลงวรรณคดี ตลอดจนคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ การศึกษา และสังคมวัฒนธรรม ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าวรรณคดีมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงต้นแบบของเนื้อเรื่องในการแสดงนาฏศิลป์ หากยังเป็นรากฐานทางความคิด สัญลักษณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมโครงสร้างความหมายของการแสดงไทยอย่างลึกซึ้ง

ประการแรก การแปลงวรรณคดีเป็นภาษานาฏศิลป์เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการแปลง “ภาษาเขียน” สู่ “ภาษาการแสดง” ผ่านระบบสัญลักษณ์ของท่วงท่าการเคลื่อนไหว ดนตรี จังหวะ และองค์ประกอบทางศิลปะอื่น ๆ กระบวนการดังกล่าวมิใช่การถ่ายทอดเนื้อหาโดยตรงจากต้นฉบับ หากเป็นการตีความและสังเคราะห์สาระสำคัญของวรรณคดีให้สอดคล้องกับธรรมชาติของสื่อการแสดง และการรับรู้ของผู้ชม การแปลความหมายจากตัวบทสู่เรื่อร่างจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้วรรณคดีไทยสามารถดำรงอยู่ในฐานะประสบการณ์สุนทรีย์ที่มีชีวิต และสามารถเข้าถึงผู้ชมในมิติทางอารมณ์และจินตนาการได้อย่างลึกซึ้ง เมื่อสังเคราะห์จากกรณีศึกษาจะเห็นว่าความสำคัญของการแปลงวรรณคดีสู่นาฏศิลป์อยู่ที่การทำให้ตัวบทเดิมเปลี่ยนสถานะจากสิ่งที่รับรู้ผ่านการอ่าน ไปสู่สิ่งที่รับรู้ผ่านร่างกาย เสียง พื้นที่ และจังหวะของการแสดง กระบวนการนี้ทำให้นาฏศิลป์มิได้เป็นเพียงสื่อถ่ายทอดวรรณคดี แต่เป็นพื้นที่ที่คัดเลือก ตีความ และสร้างความหมายใหม่จากวรรณคดีอย่างเป็นรูปธรรม

ประการที่สอง การตีความเชิงศิลปวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัย สะท้อนให้เห็นว่านาฏศิลป์ไทยมิได้หยุดนิ่งอยู่กับรูปแบบจารีต หากเป็นพื้นที่แห่งการสังเคราะห์ระหว่างความเป็นดั้งเดิมกับกระบวนการทัศน์

ทางศิลปะสมัยใหม่ การนำวรรณคดีมาสร้างสรรค์การแสดงจึงมิได้มุ่งเพียงการรักษาโครงเรื่องหรือรูปแบบเดิม หากเปิดโอกาสให้เกิดการตีความใหม่ที่สอดคล้องกับประสบการณ์และบริบทของผู้ชมในสังคมปัจจุบัน กระบวนการดังกล่าวทำให้นาฏศิลป์ไทยสามารถสื่อสารประเด็นทางสังคม ความคิด และคุณค่าทางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

ประการที่สาม ในบริบทของนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย การดัดแปลงวรรณคดีควรทำความเข้าใจในฐานะกระบวนการที่สร้างคามหมายบนฐานของจารีต มิใช่เพียงการนำเนื้อเรื่องมาถ่ายทอดใหม่ หากเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์แก่นความคิด ตัวละคร อารมณ์ และสัญลักษณ์เชิงวรรณศิลป์ให้กลายเป็นภาษาการแสดงที่มีพลวัต การดัดแปลงวรรณคดีจึงเป็นกลไกที่ทำให้วรรณกรรมคลาสสิกสามารถดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัยอย่างมีชีวิต ทั้งในฐานะแหล่งแรงบันดาลใจทางศิลปะและในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ไทย

ประการสุดท้าย การศึกษาวรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยยังสะท้อนคุณค่าที่สำคัญในสามมิติ ได้แก่ มิติทางสุนทรียศาสตร์ มิติทางการศึกษา และมิติทางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือ ในด้านสุนทรียศาสตร์ นาฏศิลป์ทำหน้าที่สร้างประสบการณ์ความงามและความประทับใจทางอารมณ์แก่ผู้ชม ในด้านการศึกษา นาฏศิลป์เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์ จินตนาการ และความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรม ขณะที่ในด้านสังคมวัฒนธรรม นาฏศิลป์มีบทบาทในการธำรงอัตลักษณ์ ถ่ายทอดค่านิยม และสร้างความหมายร่วมในสังคมไทย

โดยสรุป วรรณคดีในนาฏศิลป์ไทยควรมองในฐานะกระบวนการทางศิลปะวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นพลวัต ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างตัวบท วัฒนธรรม และการแสดงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การแปลงวรรณคดีสู่ภาษานาฏศิลป์ การตีความเชิงสร้างสรรค์ และการดัดแปลงในบริบทร่วมสมัยล้วนเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้มรดกทางวรรณกรรมไทยยังคงมีชีวิตและสามารถสื่อสารกับสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความหมาย อันสะท้อนถึงบทบาทของนาฏศิลป์ไทยในฐานะพื้นที่แห่งการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่กับการสร้างสรรค์ความหมายใหม่ให้กับสังคมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน ดังนั้น ข้อค้นพบเชิงวิชาการของผู้เขียนมี 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก วรรณคดีทำหน้าที่เป็นคลังความหมาย มากกว่าจะเป็นต้นฉบับที่ต้องถ่ายทอดอย่างตรงตัว ประการที่สอง นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยสร้างความหมายใหม่ได้ผ่านการคัดเลือกแก่นความคิด สัญลักษณ์ และมุมมองของตัวบทให้เหมาะกับผู้ชมในปัจจุบัน ประการที่สาม กรณีศึกษาที่นำมาพิจารณาร่วมกันแสดงให้เห็นว่า การธำรงจารีตกับการสร้างสรรค์ร่วมสมัยมิได้เป็นคู่ตรงข้าม หากเป็นความสัมพันธ์เชิงต่อรองที่ทำให้นาฏศิลป์ไทยยังคงมีพลังทางวัฒนธรรมและทางวิชาการในสังคมร่วมสมัย

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2554). *นาฏศิลป์ไทย*. กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2560). *นาฏศิลป์ไทย*. สำนักการสังคีต กรมศิลปากร.
- จุลชาติ อรัณยะนาค และนราพงษ์ จรัสศรี. (2557). เอกลักษณ์ไทยในงานนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย “นารายณ์อวตาร” พ.ศ. 2546 ของ นราพงษ์ จรัสศรี. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 15(2), หน้า 141–151.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2560). *สังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์*. มติชน.
- ณฤกษ์ อาชวานนท์. (2565). เสี้ยวสำนักขา: การสร้างนาฏกรรมสมัยจากวรรณคดีไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 12(1), หน้า 113–126.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2557). *วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. ฟ้ามุข.
- ปาลพล รอดลอยทุกข์. (2565). แนวทางสหวิทยาการในการศึกษาสุนทรียศาสตร์ในศิลปะและวัฒนธรรม. *วารสารนิสิตใหม่ปริทัศน์*, 5(2), หน้า 28–42.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- วีรินทร์ภัทร์ บุรณะสระเกศ. (2568). การดัดแปลงตัวบท: การแปลง *นิราศทรีภู่* ชัย สู่ละครล้านนา ร่วมสมัย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 17(1), หน้า 1–14.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2553). *วรรณคดีไทยกับสังคมไทย*. มติชน.
- เสวี หวังในธรรม. (2548). *วรรณคดีกับศิลปะการแสดงไทย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม นาคสกุล. (2552). *หลักการนาฏศิลป์ไทย*. โอเดียนสโตร์.
- Boongam, P. (2025). Creating Thai dance performance titled “Adul Pisac Chom Dong.” *Journal of Cultural Analysis and Social Change*, 10(4), pp. 4278–4289.
- Charassri, N. (2007). *Narai Avatara Performing the Thai Ramayana in the Modern World*. Amarin Printing and Publishing.
- Hutcheon, L. (2013). *A theory of adaptation*. Routledge.
- Pavis, P. (1998). *Dictionary of the theatre: Terms, concepts, and analysis*. University of Toronto.
- Ulvik, M. (2020). Promoting aesthetical values to education. *Frontiers in Education*, 5(34), pp. 1–8.
- Zhang, G. (2024). Exploring the relationship between social and aesthetic values in artistic works. *Journal of Humanities, Arts and Social Science*, 8(4), pp. 932–935.